

Polemika

Spoštovano uredništvo Jezika in slovstva, z zanimanjem spremljam revijo že od vsega začetka in spoštujem njeno prizadevnost in strokovno raven, zato sem bil neprijetno zadet ob »odlomku iz daljše razprave« METODIČNI POSTOPKI IZVAJANJA BESEDIL Milana Dolgana s Pedagoške akademije v Ljubljani (Jezik in slovstvo, 1975/76, št. 5, str. 159—167).

Odlomek v tej obliki ostaja preveč nedorečen in v nekaterih delih kar preveč neboljen, da bi mogel biti za uporabnike koristen. Izpuščenih je preveč informacij, ki bi bile nujno potrebne za pravilno razumevanje. Naj jih nekaj navedem.

1. V prvem poglavju (pa tudi sicer) ni nikjer povedano, za kakšne učence gre. Koliko so stari, se pravi, kakšne šole obiskujejo? Po težavnosti izbranega besedila, ki je navedeno kot »primerno«, bi človek sklepal, da morajo biti učenci že zreli, že na stopnjah zadnjih »šolskih« letnikov.

In zdaj nastane vprašanje, kakšno praktično korist naj ima od predlaganega postopka, pri katerem učitelj ocenjuje zmožnost njihovega posnemanja (»Posnemanje učiteljevega izvajanja«, 159) v vseh navedenih in zaželenih odtentkih: »Posnemajte popolnoma učiteljevo izvedbo, pa kakršna je že!« (159) Boljšo oceno dobi, kdor bolj zadene učiteljevo podajanje.

(Ne razumem pa, zakaj sredi te razmeroma jasne, dasi smiselno problematične naloge stavek, ki vse skupaj postavi na glavo: »Morda se zgodi, da kak učenec izvaja kak detajl ali celo besedilo po svoje in je njegovo boljše kot učiteljevo. To učitelj opazi in prizna«, 160. Kaj se to pravi, da naj dobi tak učenec slabšo oceno, ker je »malo malo zadel« učiteljevo podajanje, ali pa, da naj učitelj skrušeno »prizna«, da ga je polomil?)

2. Povsem drugače je seveda treba obravnavati vprašanje, če je moje sklepanje napačno in ne gre za zadnje šolske letnike, temveč za srednje (11—14). Ti bi za silo še zmogli za poskus predlagano »primerno« Gregorčičevo pesem Na polju. A tu je razlika med učiteljevo in učenčevo življenjsko izkušnjo že tolikšna, da je naloga posnemanja, psihološko in pedagoško vzeto, samo zunanje artistična, brez globljega razumevanja smisla in pomena besedila ali

namenja postavljene naloge. Nujna posledica je zlaganost: bodisi se učitelj pri podajanju spušča na dozdevno raven razumevanja svojih učencev in gre s tem v nepristnost ali pa učenci z lažnimi pripomočki poskušajo posnemati zanje življenjsko prezrelega učitelja. Sprašujem se, kaj naj imajo od takega »afnanja« za razvoj svoje razgledanosti ali svojega značaja.

3. Bistvo poskusa je torej v tem, da »učitelj izvaja besedilo«. Nikjer pa ni povedano, kako je s tem: ali besedilo bere ali ga govori na pamet, povedano je le, »naj bo izvedba izrazita, plastična« (159) in naj jo eventualno »posname na magnetofonski trak, zato da ponovi« (159). »Učenci naj pazljivo poslušajo. Nato naj gredo ven pripravljat se. Sprehajajo naj se po hodniku in vadijo« (159). Ob tako podrobni informaciji o sprehanju po hodniku pogrešam nekaj bistvenejših podatkov, bržkone odločilnih za bralca, ki naj sam napravi tak poskus: a) Ali imajo učenci pesem »na hodniku« s seboj (na listku, v knjigi, na magnetofonskem traku) ali pa jo obnavljajo samo po spominu iz enkratnega ali dvakratnega slišanja učiteljeve »izvedbe«? b) Ali morajo v isti sapi opraviti dve nalogi: memorirati razmeroma zelo dolgo in težko besedilo in si zapomniti vse odtente učiteljeve »izvedbe«? c) Jim je pesem znana že od prej, jo že znajo na pamet, so jo vsaj že večkrat v šoli brali in podobno ali pa je učiteljeva izvedba njihovo prvo in edino srečanje s to pesmijo?

Če bi bil avtor navedel vsaj nekaj teh podatkov, bi bilo lažje razumeti njegovo ho-tenje.

4. Avtor je do škode skrajšal objavljeni odlomek, saj si drugače ne znam razložiti, kako je mogoče, da so ob nekaterih drugih obširnih opisih in ponavljanjih popolnoma izpuščene nujno potrebne in ne same po sebi umevne literarnozgodovinske, slogovne, jezikovne, prozodijske in podobne utemeljitve predlaganih postopkov: od Gregorčiča »zahtevni naglas na uho spremenim v uho« (160) ali: »Besedo solza izgovorim solza« (160). Tako, kot je zdaj to objavljeno v »Jeziku in slovstvu«, je mogoče razumeti samo kot avtorjev nasvet: Z vsako pesmijo lahko delam pri izvedbi, kakor mi bolj prija, ne da bi količkaj upošteval njeno enkratnost in celotnost, da o avtorstvu niti ne govorim.

Gregorčič je na primer oblikovno tako izrazito vezan pesnik, da pri njem res ne moremo in ne smemo takole preprosto podirati metričnih shem in potem od učencev zahtevati, naj nas v tem hlapčevsko posnemajo. Če se je Milan Dolgan ustrašil nekaj za današnjega mladega človeka nenavadnih poudarkov, utemeljenih v razvojni stopnji slovenščine (na uho) in v njeni krajevni barvi (solzà), bi moral imeti pred očmi, da je v predlagani pesmi še polno drugih nesodobnih prvin (neče, al, v cveti, naj bode mrtva, kdo drugi, precvitaj) in da je celotni besedni zaklad značilen otrok svojega časa in svojega očeta, da je torej treba spoštovati in upoštevati vse pesnikove značilnosti, ne pa jih samovoljno izkrivljati. Če sta avtorja tako motila poudarka, ob kateri se je spotaknil, bi bilo bolje, če bi si za svoj poskus izbral jezikovno sodobnejšo pesem.

5. Ne bi se rad spuščal v avtorjeve opise »izvajanj« besedil. Na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo smo v četrtem letniku z vso resnostjo poskušali slediti avtorjevim navodilom in soupoštovati vse siceršnje podatke, da gre za delo v šoli in podobno, a vsi slušatelji (igralci, režiserji in dramaturgi) so pri najboljši volji mogli samo zmigovati z rameni, zmajevati z glavo ali prizanesljivo upoštevati avtorjevo čitalniško miselnost, kakor hitro pa so imeli pred očmi, da gre za članek sodobnega avtorja v sodobni, strokovno resni reviji, so protestirali in vsi kupaj smo pač uro za uro ugotavljali, da je storjena slaba usluga učiteljem, če naj revija s svojim ugledom avtoritativno daje zaslombo takemu načinu podajanja besedil, ki je kakor nalašč ravno tisto, kar in kakor ne bi smelo biti. Tu ne bi rad navajal avtorjevih navodil za podajanje, ker bi nujno izzvenelo, da sem pristranski in navajam citate namenoma humorno iztrgane iz celote, zato prosim uredništvo revije in seveda vse bralce tega pisma, naj si jih sami preberejo v sobesedilu in naj jih poskušajo na danih besedilih tudi upoštevati pri podajanju. Kot kleno, zdravo, zgledno podajanje bodo dobili ravno tisto, kar vsem že dolga leta in na vseh ravneh (že od Cankarjeve »eno jedel pomarančo« naprej) služi kot predmet posmeha in kot karikatura, kot šibanje šolskega deklamiranja.

6. Ne vem, zakaj se avtor tako krčevito oklepa učitelja kot avtorja »izvedbe« in odklanja, kjer le more, vse druge možnosti: »Učitelja lahko nadomesti posnetek na plošči ali na traku. Posnetek kakega izva-

jalskega strokovnjaka. Vendar je boljše, če nastopi učitelj« (160). Ali: »Zdaj poslušamo odlično izvedbo istega besedila... Izvajalec je lahko učitelj. Prednost je v tem, da učitelj določene stvari izvaja bolj po šolsko, poudarjeno, malo pretirano, s čimer so te stvari bolj slišne, bolj opazne« (164). Če prav sledim avtorjevi misli ali težnji, hoče reči: vsi tile pesniki in pisatelji po eni strani in igralci in recitatorji in besedni umetniki po drugi so pač nujno zlo, ker se nam vsiljujejo s svojimi variantami. Pesnike in pisatelje naj torej učitelj meni nič tebi nič popravlja in prireja, pa čeprav na slabše in stran od avtorjevega bistva, saj sta mu edino merilo lastni nivo in lastna razgledanost, umetniki kot Sever pa podajajo premalo poudarjeno in pretirano, da bi bili primerni za šolsko rabo. Ne vem, zakaj se nekateri potem še zavzemajo za kulturo jezika in izdajajo knjige in plošče in kasete s tako imenovanimi klasiki slovenske besede.

7. Izrazito problematičen se mi namreč zdi Dolganov kriterij pri zbiranju predlog in zgledov za podajanje, razviden deloma že iz dosedanjih navedkov, deloma pa lahko dodam še nove, na primer: »Poprečna izvedba bolj omogoča, da je opisovanje izvedbe nevtravno« (164), saj avtor očitno daje prednost slabi izvedbi pred povprečno: »Slaba izvedba je bolj dostopna za opazovanje (poslušanje) kot povprečna izvedba« (163) in celo pred odlično: »Odlična izvedba je tudi bolj dostopna za opazovanje (poslušanje) kot povprečna izvedba, vendar najbrž manj kot slaba izvedba« (164), tako da le s težkim srcem dá zeleno luč za Severja: »V danem primeru iz Martina Krpana pa lahko poslušamo izvedbo Staneta Severja na gramofonski plošči« (164).

Malo bolj kritičen odnos do povprečnih ali slabih izvedb se sicer pokaže v stavku: »Kakor je poslušanje povprečne ali slabe izvedbe lahko ustvarjalno, ker učenci že predvidevajo boljšo izvedbo«, vendar se v nadaljevanju spet prebije na plan avtorjev pedagoški in metodološki postopek: »lahko dober in pripravljen učenec tudi pri učiteljevi izvedbi opazi kako pomanjkljivost oziroma odsotnost kake stvari, ki si jo je on zamislil« (164). Z drugimi besedami: Uživajmo srednje dober kruh in sproti ugotavljajmo njegove pomankljivosti. Z boljšim kruhom pa bodimo previdni. Tam ne moremo odkriti toliko napak.

Mislím, da je s tem zgrešen ali vsaj načet cilj vsega človeškega hotenja: Doseči

kar največ in kar najpopolneje. Dokaz tega hotenja je vsa umetnost vseh panog, dokaz celo vse življenje človeštva v vsem njegovem gonu po izpopolnjevanju, zato se mi niti kot izhod v sili ali kot metodični pripomoček ne zdi pametno priporočanje povprečnosti. To je le potuha nemarnosti, ki je že tako ali tako rada marsikje nazoča.

8. Sprašujem se o izvedljivosti in praktični vrednosti predlaganih postopkov po tako pomanjkljivem opisu. Iz prakse vem, da je že enovrstičen ali dvovrstičen stavek skoraj predolg za natančno vsetransko analizo, kaj šele cele pesmi ali basni ali dolgi odlomki iz »Martina Krpana«. Če naj se zvrsti vseh (recimo dvajset) učencev s svojim stavkom in če naj bo vsak stavek dobera osvetljen in komentiran od vseh plati, ga je treba vsaj petdesetkrat ponoviti na magnetofonu, da imajo vsi učenci možnost opazovanja in ugotavljanja posameznih posebnosti in značilnosti vsakega podajanja. Saj je pri podajanju (»kar delajo na radiu, v gledališču, poskušamo tudi v šoli«, 167; »šolsko umetno izvajanje je predstopnja za kasnejše sintetično, idejno naravnano umetno izvajanje«, 162) mogočih toliko individualnih potez, da jih pozorno uho zlepa ne izčrpa v vseh njihovih izraznih odtenkih. Vsakršno zapiranje v shemo in uniformiranje pri podajanju je smrt svobodne ustvarjalnosti in poustvarjalnosti.

9. In s tem smo že na meji merljivosti. Ob posameznih stvareh je namreč mogoča primerjava glede na normo ali rabo ali kar si že bodi, so pa področja, zlasti v umetnosti, kjer gre za slabo oprijemljive kategorije (»Pazljivo in lepo je treba izvajati manj znano besedo, precvitaj; lepota besede in izgovora naj nadomešča logicistično jezikovno-pomensko razlago«, 160; ali: »Beseda napuh je iz duševnega sveta, težka za razumevanje, treba jo je zavleči, naslikati«, 163). Vemo, da so okusi različni in

da jih rajši ne uniformiramo. Ravno tako obsežno in kočljivo je vprašanje estetike, tako da je ob poslušanju odlomkov res nujno potreben zelo živahen pogovor. V tem bi bila in je vrednost vseh teh in takih učnih ur, seveda temeljiteje pripravljenih, urejenih in utemeljenih. Tu se krešajo mnenja, tu se oblikujejo sodbe, tu se uri vsak učenec ne le v opažanju, temveč tudi v izražanju, tu se pokažejo učenčeve zmožnosti, njegova razgledanost, domiselnost, čustvovanje, logično sklepanje, umetniško doživljanje, pozitivno znanje in podobno. Zato pa mi še malo ni všeč avtorjev diktat: »V živahnem razgovoru mora biti najodločnejši učitelj« (166). Z drugimi besedami: učiteljeva mora obveljati, pa čeprav ni najboljša. To ne pelje samo v uniformiranost, temveč tudi v potencialno podpovprečnost ali vsaj povprečnost, kakor je videti iz prejšnjih točk, zlasti še z upoštevanjem zahteve, naj bo idealna izvedba, če se le da, učiteljeva. Kako pa more človek nepristransko presojeti svojo izvedbo, menda ni treba še posebej poudarjati.

10. Avtorju se je torej posrečilo, da je v svojem odlomku temeljito razvrednotil in diskreditiral metode in postopke, ki so objektivno vzeto gotovo lahko zelo pozitivni, pedagoško in psihološko uspešni, za razvoj mladega človeka nujno potrebni in so v marsičem strukturalno, metodološko, literarnozgodovinsko, jezikovno in prozodijsko pri praktičnem pouku že daleč naprej, tako da objava Dolganovih nerazgledanih formulacij meče slabo luč tudi na revijo.

Samo to me je tudi navedlo k temu pismu in prošnji, da poskusite v eni prihodnjih številčk vprašanje, ki je zelo pereče in aktualno, osvetliti še z drugih plati in zainteresirati zanj še druge strokovnjake, da bo končna podoba stanja na tem področju, vsaj upajmo, pravičnejša in pravilnejša. V tem upanju vas pozdravlja

Janko Moder

PRAV LEPO PROSIMO vse tiste naročnike, ki iz kakršnihkoli razlogov vse doslej še niso zmogli poravnati naročnine, naj to storijo do izida 8. številke. Za pozornost, čeprav zakasnelo, se uredništvo vnaprej zahvaljuje.
